

OSMANLI DÖNEMİNDE BOSNA HERSEK'TE ÇIKAN İLK ÖZEL TÜRKÇE GAZETE GÜLŞEN-İ SARAY

Salih Seyhan*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin uç vilayetlerinden biri olan, çok farklı etnik ve dini bir yapıya sahip olan Bosna Hersek'te XIX y.y.da devletin içinde bulunduğu ciddi problemlerin çok daha fazla hissedildiği söylenebilir. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Katolikler, Rusya'nın da Ortodokslar üzerindeki etkileri bölgeyi çok daha hassas bir duruma getirmiştir. Matbaanın kurulduğu dönemde Bosna Hersek'te genel durum, Bosna'da devlet matbaasının kuruluşu, yabancıların basın yoluyla Osmanlı tebaasını etkileme gayretleri, gazeteye duyulan ihtiyaç, gazetenin üstlendiği görevler ve ilk çıkan gazeteler çalışmamızın içeriği içinde yer alan konulardandır. Çalışmaya başlarken öncelikle Türkiye'de ve Bosna Hersek'te konu ile ilgili yapılmış çalışmaları taradık. Daha sonra, dört ay süre ile Bosna Hersek'te ikamet ederek Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi Türkoloji Bölümünde Osmanlı Dönemi gazeteciliği ile ilgili çalışma yapmış veya yapmakta olan akademisyenlerle görüştük. Eğitimlerinin bir bölümünü Türkiye'de yapmış olan ve çok iyi derecede Türkçe bilen, Boşnak Türkoloji master ve doktora öğrencilerinden tercüme ve rehberlik hizmeti aldık. Son olarak Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesinde, Gülşen-i Saray Gazetesinin mevcut sayılarını inceledik. Osmanlı Döneminde Bosna Hersek'te Türkçe gazeteler konusunda bir çok yerel çalışma olmasına rağmen, Türkiye'de yapılanların sayısının yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Çalışmada öncelikle, ilk özel Türkçe gazete olan Gülşen-i Saray gazetesinin içeriği ve gazeteyi çıkaran Bosna Hersek'in ilk Müslüman gazetecisi olan Mehmed Şakir Kurtçehayic hakkında bilgi verilecektir. Sonuç bölümünde yerel gazeteler ile ilgili yapılan çalışmaların önemine değinilecektir.

Anahtar sözcükler: Gülşen-i Saray, Sarajevsky Cvjetnik, Bosna'da ilk Türkçe gazete, Mehmet Şakir Kurtçehayic

THE FIRST PRIVATE TURKISH NEWSPAPER DURING OTTOMAN PERIOD IN BOSNIA AND HERZEGOVINA GÜLŞEN-İ SARAY

ABSTRACT

It can be said that during the XIX. Century in Bosnia and Herzegovina, which is one of the borderland provinces of the Ottoman Empire with many different ethnic and religious structures, the serious problems of the government felt a lot more. The effects of Austro-Hungarians on Catholics and the effects of Russians on Orthodoxies have made the region much more precise. The general situation in Bosnia and Herzegovina during the establishment of printing, the establishment of state printing in Bosnia, the effects of foreigners to influence the Ottoman subjects through the media, the need for the newspaper, the tasks undertaken by newspaper and the first newspapers are the contents of our study. At the beginning of this study, we firstly searched the studies regarding this subject in Turkey and in Bosnia and Herzegovina. Secondly, we have talked with the academics who are working on this subject or made some studies about the Ottoman Period Journalism at Faculty of Philosophy Department of Turcology at Sarajevo University. We took some translation and guidance services from the Bosnian students of masters and doctoral who had their part of education in Turkey and knows Turkish very well. Lastly we analyzed the available Gulsen-i Saray newspapers in the library of Gazi Husrev Bey. Although there are many local studies about the Turkish newspapers in Bosnia and Herzegovina during the Ottoman Period, it is not possible to say that the number of the studies in Turkey is sufficient. In this study, information about the content of the first private Turkish newspaper 'Gülşen-i Saray' will be given and also the first Muslim journalist of the Bosnia and Herzegovina Mehmed Şakir

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

Kurtçehayıç who is the publisher of the first newspaper will be informed. In the conclusion part, the importance of studies made about the local newspapers will be mentioned.

Keywords: Gülşen-i Saray, Sarajevsky Cvjetnik, the first Turkish newspaper in Bosnia, Mehmet Şakir Kurtçehayıç.

GİRİŞ

Matbaa, Osmanlı'ya 1493'de Yahudiler tarafından getirilmiş fakat yaygınlaşması ve verimli olarak kullanılması çok uzun bir süre sonra ve devlet eliyle gerçekleşmiştir. Gazetecilik de Avrupa'ya göre çok geç başlamıştır ancak Osmanlı devlet kurumlarında bu gecikmeyi telafi edecek bir süratten ve teşvikten bahsetmek maalesef mümkün değildir. Bunun için elbette, savaşlar, düşmanlar, iktidar hesapları, yabancı devletlerin Osmanlı tebaasını kışkırtıcı faaliyetleri, milliyetçilik cereyanları v.b. bir çok sebep sıralanabilir. Fakat yine de Osmanlı toprakları içinde çok önemli bir konuma sahip olan Bosna Hersek'te matbaanın, İstanbul'da kurulmasından 137 yıl sonra faaliyete geçmesini anlamak kolay değildir. Osmanlı devlet adamları gazetelerin kamuoyu oluşturmadaki gücünü Yunanistan'ın ayaklanması sırasında çok net anlamasına rağmen Bosna Hersek'te ilk gazete İstanbul'dan 35 sene sonra çıkmıştır.

Yerel gazetelerin yayınlandıkları bölgelerle ilgili, ulusal gazetelerden daha fazla bilgi sunduğu göz önüne alındığında, toplumsal hafızanın vazgeçilmez bir kaynağı olduğu ortaya çıkar. Ulusal gazeteler daha çok ülkenin tamamını ilgilendiren haber ve konuları sayfalarına taşır. Dolayısıyla ulusal gazetelerde, bölgelerin sosyal problemleri ile ilgili ancak sınırlı bir bilgiye ulaşabiliriz.

Osmanlı'nın son dönemindeki problemlere, yerel gazetelerin penceresinden bakmak, hem çöküş sebeplerini, hem de devletin, "millet-i hakime" dışındaki unsurlara yaklaşım biçimini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca milliyetçilik akımlarına ve yabancı devletlerin kışkırtmalarına karşı devletin aldığı tedbirlerin yerel gazetelerde daha net görüleceği açıktır.

Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'teki matbaa ve basın faaliyetlerini bir makale kapsamına sığdırmak elbette mümkün değildir. Bununla beraber bu çalışmada, Bosna Hersek'te

yayınlanan ilk özel Türkçe gazete olma özelliğini taşıyan Gülşen-i Saray'ı tanıtarak, bu alanda yapılmış ve yapılacak çalışmalara mütevazı bir katkı yapmayı umduğumuzu belirtmeliyiz.

Osmanlı payitahtında Türkçe gazeteciliğin, 1831 de bizzat II.Mahmud'un öncülüğü ile çıkarılan Takvim-i Vekayii ile başladığını biliyoruz. Ondan sonra yarı resmi gazete Ceride-i Havadis ve ilk özel gazete Tercüman-ı Ahval ile gazetecilik gelişmeye devam etmiştir. Fakat İstanbul ve İzmir dışındaki bütün Osmanlı coğrafyasında gazeteciliğin ortaya çıkması ve gelişmesinde en önemli etkenlerden biri 1864 yılında Sultan Abdülaziz döneminde çıkarılan Vilayet Nizamnamesi olmuştur. Bu nizamname ile eyalet sisteminden vilayet nizamına geçilmiş, her vilayete bir matbaa kurulması ve bir vilayet mektupçusu tayin edilmesi hükmü getirilmiştir. Vilayet mektupçusunun resmi görevleri arasında zikredilen önemli bir görevi de vilayetin resmi matbaasını idare etmektir (1).

Kapitülasyonlar yüzünden, ayrıca Tanzimat ve Islahat Fermanların yayınlanmasından sonra, hem yabancıların hem de gayr-i müslimlerin gazete çıkararak propaganda yapmasına pek mani olunamadığı gibi, yabancı devletlerde basılan ve zararlı olduğu düşünülen gazeteler de, yasaklanmasına rağmen yurda kolaylıkla sokulabiliyordu. Artan milliyetçilik cereyanlarının, gazeteler yoluyla bir çok farklı etnik gruptan ve dinden oluşan Osmanlı tebaasını etkilemesini engellemek ve halka devletin yaptıklarını haber vermek için 1864 Vilayet Nizamnamesi ile vilayet matbaalarında ve vilayet mektupçularının nezaretinde vilayet gazeteleri çıkarılması emredilmiştir (Gölen 2010: 160).

Vilayet Nizamnamesi yürürlüğe girmeden önce, İstanbul'da Arapça olarak çıkan *El Cevaib* (2) ve Lübnan'ın ilk gazetesi olan *Hadikatü'l-Ahbar* (3) vilayet gazetesi gibi işlevler görmüştür. Bunları saymazsak ilk vilayet gazetesi, 3 Mart 1865 yılında Tuna

valisi Mithat Paşa tarafından, Türkçe ve Bulgarca iki dilde yayınlanmaya başlayan Tuna vilayeti gazetesi *Tuna*'dır (Kocabaşoğlu 2012, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/834/10550.pdf>).

İlber Ortaylı bir makalesinde, "Balkan ulusçuluğu gazeteye çok şey borçludur. Gazeteci, öğretmen ve din adamı; Balkan uluslarının hayatında olduğu kadar, başka hiçbir Avrupa ulusunun hayatında ve tarihinde bu kadar etkili ve önemli bir trio'ya rastlanmaz." (Ortaylı 2012: 4, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/21/63.pdf>)demektedir.

Erkan Tural ise vilayet mektupçusu hakkında şunları yazmaktadır:

"İlk defa 1864 Vilayet Nizamnamesi ile vilayet kadrosuna giren mektupçu, 1871 kanunu ile daha geniş, bir sorumluluk alanına hükmetmeye başlamıştır. En başta bir önceki kanunla kendi birimini oluşturan mektupçuya yardımcı olmak amacıyla yeni kanun ile bir "evrak müdürü" tayin edilmiştir. Vilayetin tüm yazışmaları artık bu birimin süzgecinden geçecekti (md. 19).

Vilayet matbaasının sorumluluğunu da üstlenen vilayet mektupçuları, vilayet gazetelerinde yayınlanacak resmi ve resmi olmayan açıklamalardan da sorumlu kılınıyordu (md. 20)." (Tural 2005: 74).

Vilayet gazeteleri Orhan Koloğlu'nun da belirttiği gibi (2006: 26), vilayetlerde olup bitenleri halka bildirmek, devletle halk arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasını temin etmek, yabancıların ve gayr-i müslimlerin çıkardıkları gazetelerde Osmanlı Devleti aleyhine yaptıkları yayınların önüne geçmek, milliyetçi ve ayrılıkçı fikirlere karşı mücadele etmek gibi görevler üstlenmişti. Ayrıca bütün bunların yanında halkın matbaa ile ilgili özel işlerini basmak da vilayet matbaasının görevleri arasındaydı. Böylece halk matbaa ile içli dışlı olacak ve özel gazeteciliğe teşvik edilecekti.

İşte bu maksatlarla Bosna Hersek Valisi Şerif Osman Paşa (Topal), Bosna Hersek'te de kesinlikle bir matbaaya ihtiyaç olduğunu görüyor ve bunun, işlerini çok

kolaylaştıracağına inanarak, vilayet nizamnamesine rağmen matbaa konusunda acele etmeyen merkezi sürekli sıkıştırıyordu.

1. MATBAANIN KURULDUĞU DÖNEMDE BOSNA HERSEK'İN GENEL DURUMU

1.1 Genel Siyasi Durum

Ruslar, 1774'de Osmanlı Devleti ile imzaladığı Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla, Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksları himaye hakkı elde etmiş, bu maddeden cesaret alan Bosna Hersek'deki Ortodoks Sırp, zaman zaman isyan edip ayaklanmaya başlamışlardır (Gölen 2010: 56). 1797 yılında Fransa ile Avusturya arasında yapılan Kompo Formiyo Anlaşması ile Venedik Cumhuriyeti'ne son verilmiş, Fransa Venedik'e yerleşerek Osmanlı'ya komşu olmuş, Avusturya da Dalmaçya kıyılarına iyice yerleşmiştir. Bu durum Bosna Hersek'i daha karmaşık bir hale getirmiştir. Ruslar Sırp'ı, Avusturya ve Fransa ise Boşnakları, özerklik konusunda kışkırtmışlardır (Gölen 2010: 61).

Yeniçeri ocağının kaldırılması, ocak mensuplarının elde ettikleri bir çok imtiyazları kaybetmelerine sebep olacağı için Bosna Hersek'te kolay kabullenilmemiş, yeniçeri itirazı yıllarca sürmüştür. Tanzimat Fermanı'nda Hristiyanlara verilen hakların Bosna Hersek'in elden çıkmasına sebep olacağını ve Boşnakların yurtlarından sürüleceğini düşünen Bosnalılar, Ferman'a Hristiyanların herkesten çok sevinmesinin de kendilerini haklı çıkardığına inanmışlardır (Olaş 2007: 4). Bu tarihlerde Bosnalı Beyler vergi vermemeye, asker göndermemeye, idarecilere itaat etmemeye ve İstanbul'dan gelen emirleri dinlememeye başlamışlardır. Böylece Bosna'da şartlar olgunlaşınca kadar Tanzimat'ın uygulanması süresiz ertlenmiştir (Gölen 2010: 77).

Tahir Paşa, dört yıl süren valiliği döneminde (1847-1851) bir çok önemli icraatlar yapmasına rağmen 1849-1851 yılları arasında çıkan isyanları, merkezin yetki vermemesi yüzünden bastıramamış ve Tanzimat'ı uygulamaya koyamamıştır. Tahir Paşa'dan sonra vali atanan Hafız Mehmed Paşa ve

İstanbul'dan isyanları önlemek üzere gönderilen kuvvetlerin komutanı Ömer Lütfi Paşa, köy ve kasabalarda halka Tanzimat'ı anlatmış ve ancak 1851 yılı sonunda kısmen uygulamaya sokabilmişlerdir (Gölen 2010: 92). Fakat asayişin temin etmek mümkün olmuyor sular bir türlü durulmuyordu. Hıristiyan tebaa Avusturya'ya iltica ediyor, çiftlik sahipleri imtiyazlarından vazgeçmiyor, halk öşürün, çiftlik sahipleri yerine yine kendilerinden istenmesini kabul etmiyordu. Bu yüzden Bosna Hersek'te çok sık vali değişikliği yapılmıştır.

1857 yılında Bosnalı çiftçiler, Karadağ'ın da kıskırtmasıyla vergilerin ağırlığını bahane ederek Ortodoks rahipler ve Karadağ'da eğitim görmüş kişilerin öncülüğünde ayaklanmışlardır. İstanbul'dan gelen kuvvetlerle isyan bastırılmaya çalışılmış, Karadağ ile savaşlar yapılmış fakat tam bir sükunet temin edilememiştir. 1859'da tekrar başlayan isyan ve kargaşa ortamı Ahmed Cevdet Paşa'nın 1862'de bölgeye müfettiş olarak tayin edilmesiyle son bulmuştur. Ahmed Cevdet Paşa, Hersekli çiftçiler ile çiftlik sahipleri arasındaki meseleleri halletmiş, asker toplama işinde başarılı olmuş, vergi sisteminde adaleti sağlamış, Bosna Hersek'i baştan başa dolaşarak hem sorunlara yerinde müdahale etmiş, hem de yeni yollar, okullar yaptırmıştır. Bütün bunları hiç bir kuvvet kullanmadan ikna yoluyla başarmış ve 1864'de eyaletin tamamında asayişin temin ederek bölgeden ayrılmıştır (Cevdet Paşa 1991: 17-22, Akın 2004: 120, Gölen 2010: 121).

1.2. Eğitim Durumu

Branislav Djurdjev, Avusturya Macaristan idaresine geçmeden önce Bosna Hersek'teki eğitim kurumları ile ilgili şu bilgileri vermektedir. "Resmî kayıtlara göre Osmanlı idaresinin sonlarına doğru burada 917 mektep, kırk üç medrese, yirmi sekiz rüşdiye vardı. Ayrıca Saraybosna'da bir askerî okul, öğretmen yetiştirme koleji ve bir de ticaret mektebi bulunuyordu." (Djurdjev 1992).

Zafer Gölen'in, Bosna Hersek konusunda, vazgeçilemez bir başucu kitabı hüviyetindeki "Tanzimat Döneminde Bosna Hersek" adlı uzun bir araştırmanın ürünü olan eserinden, dönemin eğitim hayatına kısaca ışık tutacak olan şu cümleleri aynen aktarıyoruz.

"Tanzimat'ın diğer yeniliklerine pek sıcak bakmayan Bosnalılar eğitim konusunda oldukça istekli davranmışlardır. Tanzimat'ın uygulanmasıyla birlikte sadece Müslümanlara ait okullarda artış olmamış, Hıristiyan çocukların eğitim göreceği okulların sayısında da ciddi artışlar olmuştur....1875'lere gelindiğinde bölgedeki okul sayısı 1.500'e öğrenci sayısı ise 43.000'e ulaşmıştır. Bosna'da eğitim gören Müslüman öğrencilerin kitap ve diğer ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmış, ders kitapları genellikle İstanbul'da basılıp gönderilmiştir." (2010: 186).

1.3. Nüfus Yapısı

1860-1870 yılları arasında Bosna Hersek'in nüfusu, farklı kaynaklarda verilen bilgilere göre 1.000.000 ila 1.200.000 arasındadır. Bunun dini gruplara göre dağılımı ise yıllara ve kaynaklara göre değişiklik göstermekle birlikte ortalama olarak şöyledir: Müslüman: %45, Ortodoks: % 40, Katolik: %14-, %1 Yahudi ve diğer. (Gölen 2010: 26-27)

1.4. Ekonomik Durum

Söz konusu dönemde Bosna Hersek de Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan ciddi şekilde etkilenmiş, merkezde olduğu gibi burada da tedavülde olan para yerine eski Osmanlı parası ve yabancı paralar kullanılmıştır. Bu da enflasyonun artmasına ve faizin vazgeçilmez bir unsur olarak ekonomiye yerleşmesine sebep olmuştur. O dönemde Bosna Hersek ahalisinin daha çok tarım ve hayvancılıkla meşgul olduğunu söylemek mümkün ise de ticaret, madencilik, evlerde oluşan küçük sanayi ve ormancılık da geçim kaynakları arasında sayılmalıdır (4) (Gölen 2010: 249).

2.MATBAANIN BOSNA HERSEK'E GELİŞİ

2.1. Vilayet Matbaasından Önce Matbaa

İstanbul'da matbaacılık faaliyetlerinin, ilk önce 1493 yılında Yahudiler tarafından başlatıldığı, daha sonra Rumlar ve Ermeniler'in de kendi matbaalarını kurmuş oldukları gibi Bosna Hersek'te de ilk matbaa gayrimüslim unsurlar

tarafından kurulmuştur. Bosna Hersek tarihinde ilk matbaa, vilayet matbaasından yaklaşık 350 yıl kadar önce, 16. Yüzyılda (1519-1523) Goražda yakındalarındaki Donji Sopotnik kasabasındaki Aziz Büyük Gregorija tapınağında kurulmuştur. 1448'de Mainz'da kurulmuş olan ve Latin Harfleri ile baskının yanında Ortodoks dini metinlerini de Kiril Alfabesinde basan Gutenberg matbaasının, Avrupa'nın ilk matbaası olduğunu göz önüne aldığımızda, ondan 70 sene sonra kurulan bu matbaanın, Bosna Hersek kültür tarihi için çok önemli bir yere sahip olduğu açıktır (Ćurčić 1976:115). Zafer Gölen de Anto Kariç adlı bir gayrimüslim vatandaşın 1857'de matbaa kurmak için merkezden izin istediğini belirtmektedir (2010:210).

Bosna Hersek'te bu iki matbaanın haricinde Osmanlı dönemi sırasında iki matbaa daha kurulmuştur. Bunlardan ilki Mostar'da 1872 yılında şahıs kuruluşu olarak açılan ve "Tiskara katoličkog poslanstva," (Katolik Misyoner Basımevi) bir diğer adıyla "Tiskara don Frane Miličevića" (Frana Miličević Basımevi) olarak bilinen matbaadır. İkincisi de Osmanlı Devleti tarafından 1876 senesinde Mostar'ın vilayet yapılmasıyla orada kurulan vilayet matbaasıdır. Fakat bu matbaa bir süre sonra kapatılmış ve her türlü ekipmanı ve makineleri Saraybosna vilayet matbaasına taşınmıştır (Kreševljaković 1920: 8).

Bahsettiğimiz bu matbaalar Bosna Hersek'teki matbaa ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktı. O dönemde basılan ve günümüze kadar korunabilmiş kitapların analiziyle Bosnalı Katoliklerin, kendi kitaplarını ilk olarak Venedik, Floransa, Roma ve Padova'da; sonrasında ise Budapeşte ve Peç şehirlerinde bastırıldıklarını görmekteyiz. XVII. yüzyıl boyunca ise kitaplarını Viyana ve Dalmaçya'da, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra da Sarajevo'da matbaa bulunmasına rağmen Zagreb, Osijek, Sisak, Đakov ve Trst şehirlerinde bastırmaya devam etmişlerdir (Kreševljaković 1912:19).

Bosna Hersek Ortodoksları da kitaplarını Runja, Gračanica, Milešev, Belgrad, İşkodra ve Venedik şehirlerinde bastırmaktaydılar (Ćurčić 1976:100). Hatta Bosna Hersek'li Yahudiler bile kitaplarını Sarajevo dışında, Selanik,

Livorno, Amsterdam, Venedik ve Belgrad gibi şehirlerde bastırma yoluna gitmişlerdir (Levy 1996: 22-25).

Bosna Hersek'li Müslümanlar için konuyu ele aldığımızda ise Sarajevo'daki matbaa öncesinde, kitaplarını İstanbul ve Kahire matbaalarında bastırıldıklarını görmekteyiz. İlk baskı kitap XVIII. yüzyılda Tarih-i Bosna isimiyle bastırılmış, ayrıca eserin Fransızca, Almanca ve İngilizce tercümeleri de aynı bu kitap gibi İstanbul'daki Mütferrika Matbaası'nda bastırılmıştır (Memija 1991: 13).

2.2. Topal Şerif Osman Paşa'nın Valiliği ve Saraybosna'da Vilayet Matbaasının Kuruluşu

Bosna'da 1861 ile 1869 yılları arasında valilik yapan Topal Şerif Osman Paşa, Osmanlı'nın bölgede en uzun süre görev yapan valisi olmuştur. Tanzimat devrindeki en istikrarlı dönem de O'nun valilik yaptığı dönemdir. O'nun gerçekleştirdiği yenilik ve düzenlemelerden bir kısmını şöyle sıralayabiliriz;

-Yeni vilayet nizamnamesinden sonra, vilayete çevrilen ilk eyaletlerin başında yer aldı.

-Bosna'ya matbaa getirildi.

-Bosna Vilayet Salnamesi yayınlamaya başladı.

-İlk vilayet gazetelerinden biri olan Bosna Vilayet Gazetesi yayınlandı.

-Yollar, hükümet binaları, hastahaneler, okullar yapıldı.

-Telgraf hatları döşendi.

-Asayiş ve huzur sağlandı.

-Adil vergi ve yargı sistemi kuruldu (Gölen 2010: 143, Djurdjev 1992).

1861 yılına ait bir kayıttan, Bosna Hersek'ten merkeze yazılan bir yazı ile Mostar için bir litografya cihazı ve bir mürettib talep edildiğini, ancak bunun akıbeti ile ilgili bir bilgiye rastlanmadığını belirten Gölen, Şerif Osman Paşa'nın hem şiddetli ihtiyaç hem de

yeni vilayet nizamnamesinin bir gereği olan vilayet matbaasını kurmak için vakit kaybetmeden çalışmalara başladığını ifade etmektedir (2010: 211). Paşa, öncelikle Viyana'dan bir litografya makinesi almak için Ocak 1865'de merkezden 7.500 kuruş istemiş ancak beklenen para gelmeyince sürekli merkeze yazarak talebini Ekim 1865'e kadar tekrarlamıştır. Bu ısrarlar sonucunda baskı makinesi alınmış, fakat olumsuz ulaşım ve hava şartları nedeniyle baskı makinesi, Nisan 1866'da Bosna'ya ulaştırılabilmıştır (Gölen 2010: 211).

Bosna Hersek'te matbaa alanında yeterli derece uzman olmamasından dolayı Topal Şerif Osman Paşa, Zemunlu (5) Ignjat Sopron'u Saraybosna'ya davet etmiştir. Tipografi konusunda Budapeşte ve Viyan'da çalışmış ve konusunda uzman olan Sopron davet edildiği sırada Zemun'da kendi matbaasını kurup çalıştırmaktaydı. Sopron, bu daveti kabul etmiş ve Sırpça için Belgrad'dan İliya Tomić'i de alarak Nisan 1866'da Saraybosna'ya gelip matbaayı faaliyete geçirmiştir. Sopron'un kurduğu ve ortak olduğu bu matbaa, yarı özel bir matbaa konumunda ve Sopron'un kontrolünde olduğu için merkez bundan rahatsız olmuş ve Osman Paşa'ya bunun uygun olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Paşa, 600 altına matbaayı satın alarak yönetimini, asıl sorumlu olması gereken kişiye, vilayet mektupçusuna teslim etmiştir. Paşa bundan sonra Türkçe yayın yapabilmek için İstanbul'dan bir mürettip ve Arap Alfabeli harfler istemiş bu isteklerinin karşılanması ile gazete yayınına başlanmıştır. Matbaa aynı zamanda matbaacılık eğitimi de vermeye başlamış ve ihtiyaç duyulan elemanlar da burada yetişmeye başlamıştır (Kruševac 1996: 157-184, Gölen 2010: 212).

Topal Şerif Osman Paşa, ekonomi, eğitim ve imar konularında yaptığı çalışmalarla, idari ve siyasi alanlarda yaptığı düzenlemelerle, Bosna Hersek'in gelişimine çok önemli katkılar sağlamakla birlikte vali olarak görev yaptığı süre içerisinde Bosna'nın kültür gelişimine doğrudan etki eden en önemli icraatı ilk modern matbaayı getirmiş olmasıdır. Avusturya'dan, Sırbistan'dan ve diğer bazı ülkelerden gelen gazetelerin yanlış ve tarafçı bilgilerle Bosna Hersek halkını ciddi bir

şekilde olumsuz etkilemeye başladığı düşünüldüğünde, bu matbaanın ne denli önemli olduğu net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Valiliğe bağlı olarak 1866 yılında hizmete giren bu ilk modern matbaa ile Şerif Osman Paşa'nın gerçekleştirmek istedikleri şu şekilde sıralanabilir;

-Halkın eğitim seviyesini yükseltmek.

-Novi Sad, Pančevo, Çetine, Zadra ve Zagreb gibi şehirlerde çıkan gazetelerin aleyhte yayınlarına cevap vermek.

-Katolik ve Ortodoks ders kitaplarında İslam ve Osmanlı aleyhinde verilen bilgileri çürütmek ve Slav propagandasına karşı koymak.

-Resmi dairelerin kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamak.

-Avrupa'daki gelişmelerden haberdar olmak ve halkı da haberdar etmek.

-Dünyadaki ve Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak Bosna halkının sosyal ve düşünce hayatında meydana gelecek değişikliklerin sağlıklı olmasını temin etmek (Gölen 2010: 211-212).

3. BOSNA HERSEK'TE İLK GAZETELER

Gerçekten de matbaa ve gazete, Osman Paşa'nın yüklediği görevleri yerine getirmeye başlamış, halkın kültür hayatına hatırı sayılır bir etkiye bulunmuştur. Gazete, sadece komşu ülkelerin yalanlarını bastırmak için değil ayrıca yerli halkı bilgilendirmek, dünyaya Bosna ve halkı hakkında bilgiler göndermek için çıkarılmıştır. Emina Memija'nın dediği üzere: "Bosna Hersek'teki ilk gazete, aynı zamanda, tek bir mektupta ve kendi lisanıyla dini ve milli gruplarla açık bir münazara yolu açmak" amacıyla basılmıştır (Memija 1991: 49).

Genel olarak vilayet gazetelerinin Osmanlı idaresini halka sevdirmek ve milli iradeyi yerleştirmek gibi amaçları olmuş olsa da Bosna Hersek vilayet gazetesi bunların ötesinde Bosnalıların Avrupalılaşmasında büyük rol üstlenmiştir. Mehmed Şakir Kurtçehayic, Muhamed Hulusi, Miloš Mandić, Javer Baruh ve diğer gazeteciler gibi Bosna Hersek'in siyasi

ve kültürel tarihinde çok önemli izler bırakmış olan önemli şahsiyetler, Bosna'nın ilk matbaasıyla birlikte basılmaya başlayan gazetelerinde yetişmişlerdir (Papić 1976: 70-77).

Gülşen-i Saray'a gelene kadar Bosna Hersek Basın Tarihi içinde dört adet gazete bilinmektedir. Bunlardan ilki, Ivan Frano Jukić tarafından 1850 yılında Boşnakça yayınlanmaya başlayan, merkezi Bana Luka olan ama Zagreb'de basılan Bosanski Prijatelj'dir. Bu gazete aralıklarla 1870 yılına kadar devam etmiştir. İkincisi O. Ira Frano Momčinoviç tarafından yayınlanan Bismilah, üçüncüsü 1866'da Ignjat Sopron'un çıkardığı Bosanski Vjestnik, dördüncüsü ise 1866'da yayınlanmaya başlayan Bosna vilayet gazetesi Bosna'dır (Pejanoviç 1967: 13-14). Aşağıda, Bosna'nın ilk matbaasını kuran Ignjat Sopron'un gazetesi olması nedeniyle Bosanski Vjestik ve Bosna'nın ilk Türkçe gazetesi olması dolayısıyla Bosna gazetesi hakkında kısa bilgiler aktaracağız.

3.1. Bosanski Vjestnik Gazetesi

Bosanski Vjestnik, 1866 yılında Sarajevo'daki ilk özel matbaa olan Sopron'un matbaasının (6) açılmasıyla yayın hayatına başlamıştır. İlk sayısı 7 Nisan 1866'da Ignjat Sopron'un tek başına çalışmasıyla çıkan gazete, politik, eğlenceli ve öğretici bir içeriğe sahiptir. Bu gazete ilk olarak haftada bir Perşembe günleri, 60 kuruşa satışa sunulmuştur. Gazete için abone olunabiliyordu. Daha sonra Saraybosna'dan postalar Pazar günleri yola çıktığı için gazetenin basımı Cumartesi günleri gerçekleştirilmiştir. Kril Alfabesinde, Boşnakça ve sekiz sahife olarak basılan bu gazetenin ebadı 25x34 cm dir.

Gazete sayfalarında, yurtiçi ve yurtdışı haberler verilmekle beraber kanunlar, resmi kararlar, ticari haber ve yazılar ve borsadan haberler de yer almaktaydı. Bunların dışında hikayeler, şiirler, tarihi yazılar, doğal ve pedagojik yazılar, ön söz bölümü, hususi notlar ile okullar hakkında bilgiler de gazete sayfalarında kendine yer bulmakta idi. İlk sayısında Bosna Hersek'te artık bir matbaa kurulup faaliyete başladığını haber veren Bosanski Vjestnik, Osman Paşa için yazılmış manzum bir

medhiyeyi de Türkçe ve Boşnakça olarak vermiştir.

Gazete, 24 Eylül 1866 yılına kadar 25 sayı düzenli, ayrıca iki sayı da özel olarak (6 Haziran ve 26 Temmuz'da) çıkarılmıştır. Özel bir işletme olan Ignjat Sopron'un sahipliğindeki bu matbaanın vilayete satılması ve vilayet matbaasına dönüştürülmesi sonucu gazete kapanmış ve Saraybosna'da kurulan ilk matbaada çıkan gazete olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca Mehmed Şakir Kurtçehayiç'in Gülşen-i Saray adlı gazeteyi çıkarmasının da bu gazetenin tiraj kaybetmesine ve kapanmasına sebep olduğu unutulmamalıdır (Kruševac, 1978:50).

3.2. Bosna Gazetesi

Vilayetin resmi gazetesi olan Bosna Gazetesinin ilk sayısı 16 Mayıs 1866 (13 Muharrem 1283) tarihinde yayınlanmıştır. Ignjat Sopron matbaasını vilayete satıncaya ve gazetesi kapanıncaya kadar Bosna gazetesi Sopron'un şahsi gazetesi Bosanski Vjestnik ile beraber çıkmış ve Sopron gazetenin Boşnakça muharriri olarak tanıtılmıştır. İlk çıktığında dört sayfa (28 Mart-18 Temmuz 1878 tarihleri arası sekiz sayfa) olan gazetenin birinci ve dördüncü sayfaları Kril Alfabetesi ile Boşnakça, ikinci ve üçüncü sayfaları ise Arap Harfleri ile Türkçe (Osmanlıca)dir. Gazetenin 24. sayısına kadar Boşnakça kısmında basım yeri olarak, "Saraybosna'daki Sopron'un Matbaası" diye yazılmıştır. Ignjat Sopron, basım evini sattıktan sonra basım evinin adı Vilayet Matbaası - Vilajetska Pečatnja olarak değişmiştir (Začinoviç 2003: 17). Başlığın hemen altında, Miladi, Rumi ve Hicri tarihler birlikte verilmiştir. Pazartesi günleri yayınlanan gazetenin başlığı altında verilen bilgiler şu şekildedir;

- Dahili ve harici her türlü haberleri içerir.
- Umumun menfaatine dair çeşitli konuları içerir.
- Haftada bir çıkar.
- Bir seneliği 40, altı aylığı 30 ve üç aylığı 20 kuruştur.
- Nüshası 40 paradır.
- Taşralar için fiata posta ücreti ilave edilir.

- Senelik, altı aylık veya üç aylık müşteri olmak isteyenlerin Saraybosna'da bulunan vilayet matbaasına müracaat etmeleri gerekir.

- Eğitime, fenne ve umumun menfaatine dair işler, göndermeye rağbet buyuran olursa memnuniyetle kabul ve neşredilir (Bosna Gazetesi, nr:1).

Birinci sayının birinci sayfasında "Mevadd-ı Hususiye" başlığı altında yer alan yazıda, Sultan Abdülaziz meth ve dua ile anıldıktan sonra, gazetenin öneminden, niçin geciktiğinden, gazetenin üstleneceği görevlerden ve Bosna Vilayetine sağlayacağı faydalardan bahsedilmiştir. Ayrıca gazetenin yayınlanmasının büyük bir heyecana yol açtığı, Bosna'daki devlet erkanının memnuniyet ve tebriklerini bildirdikleri de yine gazetenin birinci sayfasında bildirilmektedir.

Osman Paşa, gazeteden 10 nüsha merkeze göndermiş, merkez de Osman Paşa'ya memnuniyetini bildirmiştir. Bosna gazetesi daha sonra Yugoslavya olarak anılacak bu topraklarda yayınlanan ilk Türkçe gazetedir (Gölen 2010: 215).

Bosna gazetesinin tirajı mecburi aboneliklerle beraber 1.000'i geçmemiştir. Görsel olarak ilgi çekici olmayan gazetenin yazıları çoğu kez imzasız çıkmıştır. Bosna gazetesinin ilk başyazarı Mustafa Rifet İmamović, olmuştur. Gazetenin 135. sayısından itibaren, daha sonra Gülşen-i Saray gazetesinin sahibi ve başyazarı olacak olan Mehmed Şakir Kurtçehayic, 11 Haziran 1868 tarihinden itibaren Bosna gazetesinin yönetimini üstlenmiş vefatına kadar da bunu sürdürmüştür. Son yönetici ise Bosna'ya vilayet mektupçusu olarak tayin edilen Ebuzziya Tevfik Bey'dir. Miloş Mandić, Bey de Türkçeden Boşnakçaya tercümanlık görevini yürütmüş ve gazetenin Boşnakça kısmını hazırlamıştır (Zaçinović 2003: 17, Gölen 2010: 217).

Bosna gazetesinin, Mevâdd-ı Husûsiyye (Bosna Vilâyetine ait haberler), Mevâdd-ı Umûmiyye (Osmanlı Devletine ait haberler), Havâdis-i Hâriciyye (Dış haberler) ve l'ânât başlıklı daimi köşeleri vardır.

Osmanlı Devleti ve dünyada gelişen olayları takip eden gazete, İstanbul basımından aldığı

haberleri hemen hemen her sayısında sayfalarına taşımıştır. Yabancı gazetelerden Bosna'yı ilgilendiren haberleri tercüme ettirerek gerekli gördüğü yerlerde bu haberlere karşı cevaplar yayınlamayı sürdürmüştür. Bu belirtilen başlıkların haricinde, öğretici ve edebi metinler, sanat haberleri ve ilmi makaleler de gazetenin sayfalarında yer almıştır. Gazetenin ebadı şu şekildedir: 1-16 sayılar 29x34 cm, 17-616 sayılar 37x48 cm ve 617-636 sayılar 23x35 cm. (Gölen 2010: 217, Pejanović 1967: 15).

Ebuzziya Tevfik müdür olduğu dönemde, gazetenin numarasını 1'den başlatmış, gazeteyi resmi hüviyetinden kurtarmaya ve halka hitab eden bir gazete haline getirmeye çalışmış ancak Avusturya Macaristan'ın Bosna Hersek'i işgaline onay veren anlaşma ile (29 Temmuz 1878'de başlayan işgal, 28 Ekim 1878'de tamamlanabilmiştir.) O'nun bu gayreti yarım kalmıştır. Gazetenin yayınlanması 18 Temmuz 1878'de son bulmuştur.

4. GÜLŞEN-İ SARAY (SARAJEVSKI CVJETNIK) GAZETESİ

Bosna Vilayet Gazetesi Bosna'nın Türkçe sayfalarının sorumlusu olan Mehmed Şakir Kurtçehayic, vilayet gazetesindeki görevini bırakmadan özel bir gazete çıkarma fikrini zamanın Bosna Valisi Topal Şerif Osman Paşa'ya açmış, onun desteğini alınca da Bosna vilayet matbaasında Türkçe Gülşen-i Saray, Boşnakça Sarajevski Cvjetnik adını verdiği gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Yarı resmi bir gazete olarak çıkmaya başlayan ve çok çeşitli konulardan bahsetmesinin yanında eğlendirici bilgilere de zaman zaman yer ayıran Gülşen-i Saray gazetesi, kısa zamanda Bosna Hersek'te iyi bir imaja ve bulunduğu zaman ve şartlara göre hatırı sayılır bir okur kitlesine sahip olmuştur. Gülşen-i Saray'ın çıkmasıyla içerik olarak benzer olan Bosanski Vjestnik gazetesinin Bosna gazetecilik sahnesinden çekilmesi de hızlanmıştır (Kruševac 1978: 50).

4.1. Gülşen-i Saray'ın Kısa Künyesi

Adı: Gülşen-i Saray-Sarajevski Cvjetnik

Yayına başlama tarihi: 26 Aralık 1868

Yayımlandığı matbaa ve yer: Bosna Vilayet Matbaası, Saraybosna

Sahibi: Mehmed Şakir Kurtçehayîç

Başyazarı ve Mesul Müdürü: Mehmed Şakir Kurtçehayîç

Dili: İki sayfası Kiril Alfabeti ile Boşnakça, iki sayfası Arap harfleri ile Türkçe

Ebadı: Birinci sene 25x38 cm, ikinci seneden sonra 44x32 cm

Yayın Sıklığı: Haftalık

Yayınlandığı gün: İlk önce Perşembe, daha sonra Cumartesi

Önemli Başlıkları: Mevad-ı Hususiye, Mevad-ı Umumiye, Havadis-i Hariciye

Tirajı: 500 ila 1000 arası (kesin bilgiye ulaşamadı)

Fiyatı: 40 Para

Dağıtım şekli: Matbaadan elden satış ve posta ile abonelik

Toplam çıkan sayı adedi: 170

Kapanış tarihi: 13 Temmuz 1872

Kapanış sebebi: Sahibinin hastalığı ve vefatı

4.2. Gülşen-i Saray'ın Biçimsel Yapısı

Gülşen-i Saray, ilk olarak 26 Aralık 1868 tarihinde (24 Ramazan 1285) çıkmıştır. İkinci senesine kadar aralıksız haftada bir Perşembe günü çıkan gazete, sadece editörünün sağlık sorunları nedeniyle iki kere çıkarılmamıştır. Bu gazetenin, 2. ve 3. sayfeleri Türkçe, 1. ve 4. sayfeleri Kiril Alfabetinde yazılmış Boşnakça olarak 4 sayfa halinde basılmıştır. İlk senesinde gazete, 25x38 cm formatında sarı kağıt üzerine basılmış, ikinci senesinden itibaren ise beyaz kağıda geçilerek boyutları da 44x32cm olarak değiştirilmiştir. Çehresinin değişimiyle birlikte çıkarıldığı gün de ilk seneye göre değiştirilmiş ve ikinci senesinde Cumartesi günleri çıkarılmaya başlanmıştır. Başlık ve tarih bilgilerinden sonra "işbu gazete" şeklinde başlayan ve gazetenin fiyatı v.b. diğer bilgilerini içeren bölüm bütün sayılarda tekrarlanmıştır. Gazetenin ilk sayısında başlığın ve diğer bilgilerin sayfaya yerleşimi şu şekildedir:

Sene 1	Gülşen-i Saray	Numero 1
Fi 24 Ramazan sene 1285 (Hicri) (Rumi)	Pencşenbe	Fi 26 Kanunevvel sene 1284
İşbu gazete haftada bir defa Perşembe günleri Bosna Vilayeti merkezi olan Saray'da kain vilayet matbaasında basılıyor. Bir seneliği 50, altı aylığı 25 kuruşa ve beher nüshası 40 paradır. Vilayetin resmi gazetesine dahi müşteri olanlara gazetemizin bir yıllığı 30, altı aylığı 15 kuruştur. Taşralar için posta ücreti zammolunur. Avrupa lisanlarında yazılan ve tab'a şayan olan vukuat ma'ruf imza ile geldiği surette kabul olunur. Birinci sütuna yazdırılacak ilanların beher satırı 5 ve son sütuna yazdırılacakların 2 kuruştur. İlanat-ı nafia meccanen basılır.		

Yukarıda yer alan bölümden sonra sayfa üç sütuna ayrılmış ve sütunlar kesik çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Sütun sayısı, ikinci senenin ilk sayısından itibaren hem Boşnakça hem Türkçe sayfalarda dörde çıkarılmıştır. İlk sayıda normal punto ile yazılmış "Mukaddime" başlıklı yazıdan sonra, büyük puntolarla "Mevadd-ı Hususiye", "Mevadd-ı Umumiye" ve "Havadis-i Hariciye" başlıkları yer almıştır. Bu başlıklar bütün sayılarda düzenli olarak devam etmemiş, zaman zaman normal puntolarla da yazılmış ve yazılara göre ayrı

başlıklar kullanılmıştır (Gülşen-i Saray, 26 Aralık 1868).

4.3. Gülşen-i Saray'ın Fiyat, Dağıtım ve Tiraj Bilgileri

Her sayıda tekrarlanan ve başlığın altında yer alan bölümde verilen bilgilere göre: Gazetenin fiyatı 40 para, yıllık abone bedeli 50, altı aylık abone bedeli 25 kuruştur. Vilayetin resmi yayını olan Bosna gazetesine abone olanlara ise neredeyse yarı yarıya indirim yapılmaktadır. Saraybosna dışına gönderilecek gazetelerin

fiyatına ayrıca posta ücreti ilave edileceği yazılmıştır. Birinci sütunda yayınlanacak ilanın ücreti satır başına 5, diğer sütunlarda yayınlanacak ilanların satırı ise 2 kuruştur. Halkın yararına olan ilanlardan ise para alınmayacağı bildirilmiştir.

Bu mâkul abone fiyatlarına rağmen, gazetenin abone bedellerini tahsil etmede sıkıntı yaşadığı bir kaç defa sayfalarında abonelerin borçları hakkında bilgi vermesinden anlıyoruz. Gazetenin zaman zaman dağıtım problemleri yaşadığı da 13 Mart 1869 tarihli sayısının Boşnakça bölümünde yer alan şu ifadelerden anlaşılmaktadır. "Matbaamızın yazarları ve çalışanları, gazetenin vaktinde çıkması için devamlı bir gayret içerisinde olup postaya vaktinde ulaştırarak diğer sancaklara gitmelerini sağlamaktadırlar. Fakat polise, Sarajevo Sancak Kadılığına ve Pljevlje'ye gönderilen gazetelerde ne gibi bir sorun var da düzenli olarak ulaşmıyor" (Gülşen-i Saray, 13 Mart 1869).

Tirajı hakkında elimize ulaşan yeterli bilgi bulunmamakla birlikte en güvenilir olanlarından biri, Gülşen-i Saray'ın her sayısından 1000 adedinin İstanbul'a yollandığını belirten Hamdija Kreşevljaković'in iddiası (Kreşevljaković 1920: 21). Bunun dışında Emina Memije'nin verdiği bilgiye göre; Sarajevo Şark Enstitüsü Arşivi'nde Bosna Hersek'teki abonelerin listesinin bulunduğu birkaç belge yer almaktadır. Bu belgelere göre Gülşen-i Saray'ın Saraybosna'da 100, Bihaç'ta ise 135 abonesi vardı. (Memija 1991: 21).

4.4. Gülşen-i Saray'ın Kadrosu

4.4.1. Kurucusu ve Başyazarı Mehmed Şakir Kurtçehayic

1844 yılında Akova'da (Bijelo Polje) Bosna'daki birkaç vilayette görev yapmış olan ve tanınmış bir ailenin reisi Kadı Mehmed Emin Kurtçehayic'in oğlu olarak doğan ve Safvet-beg Başıagiç'in deyimiyle Bosna Hersek'te halk canlanmasını idrak eden ilk isim olan Boşnak gazetecidir. Mehmed Şacir, doğduğu şehir Lima'da ibtidai mektebini bitirmiştir. Yeteneği ve bilgiye olan açlığı sebebiyle, okula devam edemese de kendisini babasının yanında yetiştirmiştir. Çalışkanlığı

sayesinde Türkçe'yi iyi öğrenmiş ve erken yaşta devlet hizmetine girmiştir. İlk olarak Pljevlje'deki kadılıkta katip olarak göreve başlamış, sonrasında Novi Pazar'da mahkemede görev almıştır. Bir önceki işinin sayesinde, Topal Şerif Osman Paşa'nın üstesinden gelebileceğine inandığı Türkçe ve Boşnakça olarak çıkan Bosna vilayetinin resmi organı Bosna gazetesi için Sarajevo'daki vilayet matbaasına atanmıştır. Ayrıca Gülşen-i Saray gazetesinin kuruculuğunu ve editörlüğünü üstlenmiş, vilayet matbaasının müdürlüğünü sürdürmüştür. Türkçe de resmi mütercim olan Mehmed Şacir bununla birlikte Meclis-i Umumi-i Vilayet'te üyelik yaptıktan sonra 1872'den itibaren de Saraybosna belediye başkanı olmuştur. Bütün bu görevleri vilayet idaresi için bilinçli ve sorumluluk yüklenerek yapmıştır.

Genç gazeteci Sırp ve Hırvat gazetelerine karşı rekabette başarı elde etmiştir. Basit ve anlaşılır bir dil kullanmayı hedeflediği halde bunu her zaman başardığı söylenemez. Farklı kesimlerden olan okuyucu kitlesine basit ve anlaşılır bir şekil sunmaya çalışmıştır. Gelen zamanı çok iyi anlamış memleketini cehaletten kurtarma arzusu içerisinde olmuştur. Yazılarında sürekli eğitim ve kültürün zayıflığına dikkat çekerek kültür ve medeniyet alanında Avrupa'nın geldiği noktanın ötesine geçmemiz gerektiğini ifade etmiştir.

Devlet kurumlarına ve kanunlara dokundurmaktansa, vatandaşlara okul açmayı tavsiye ve çocukları okutmakla alakalı fikirlerini empoze etmeye gayret etmiştir. Hiç ümitsizliğe düşmeden halkını, kendi yaşlılarını ve orta yaşlı kişileri aydınlatmaya çalışmıştır. Bugünden bakıldığında üç buçuk senelik gazetecilik hayatına ne kadar çok şey sığdırdığı daha net görülebilmektedir. Osmanlı ülkesinin birliğinin devam ettirilmesi gerektiğine ve farklı milletlerin ve dinlerin bir arada huzurla yaşayabileceğine inanmış, fikirlerini ifade ederken hiç birşeyden çekinmemiş, gerektiğinde vatan ve millet düşmanı olarak gördüğü kimseler için çok sert ifadeler kullanmaktan geri durmamıştır.

Bu azimli, gayretli, kabına sığmayan, inandığını söylemekten çekinmeyen ve kimsenin hizmetten alıkoyamadığı genç adamı

ancak onulmaz bir hastalık durdurabilmiştir. O zaman için tedavisi mümkün olmayan tüberküloz hastalığına yakalanan Kurtçehayıç, Viyana'da bir klinikte 1872 Eylül'ünde, daha ömrünün 28. yılında hayata gözlerini yummuştur. Naaşı, Viyana Merkez Mezarlığı'na defnedilmiştir (Idrizović 1964: 353-358).

Kurtçehayıç ile ilgili bir makale kaleme alan Muris Idrizović, O'nun hakkında geride bıraktığı Gülşen-i Saray gazetesini kast ederek en güzel cümlelerden birini sarf etmiştir: "O, ardında iki kelimeye sığdığı bir arzu bırakmıştır: "Vatan Çiçekleri" (Idrizović 1964: 353-358).

4.4.2. Kurtçehayıç Dışında Emeği Geçen Diğer Kişiler

1868 yılındaki Salname'de matbaanın idari kadrosunda, müdür olarak Daviço Efendi, mütercim ve gazeteci Mehmed Şakir, dizgici Kadri Efendi, dizgici Ahmed Efendi, gazeteci Miloş Efendi ve Sırpça dizgi için Stefan Efendi'nin yer aldığı belirtilmektedir (Salname-i Vilayet-i Bosna 1868).

Ayrıca gazetenin hazırlanmasında gazeteci ve mütercim Miloş Mandić'in, Kurtçehayıç'e yardım ettiği bilinmektedir. Bunların yanında metinlerde imzanın bulunmaması gazetenin çalışanları ve yazarlarının kimliğini aydınlatma konusunda sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır.

Gülşen-i Saray gazetesinde yer alan yazıların sadece 193 (%12.53) tanesinde imza bulunmakta ve bu imzalar arasında Gavro Vučković Krajišnik, Teofil (Bogoljub) Petranović, Savo Kosanović, Dionizije Iljević, Filaret Petrović, Lukijan Petrović, Veli-beg, fra Grga Martić ve Đorđe Lazarević'in isimleri yer almaktadır (Dizdar 2000: 30).

Gazetenin muhabirlerini sancaklara göre şu şekilde gruplandırmak mümkündür.

- Bihaç'tan: Adem Ćurčić, Mustafa Imamović, Salih-beg Filipović ve T.M. Putnik'in yer aldığı 8 muhabir haber göndermiştir.

- Zvornik'ten: Abbas, Salih ve Abdija, sonrasında ise J. M. Vajfert'in imzalarının bulunduğu iki metin gelmiştir.

- Vilayet merkezi olan Sarajevo'dan ise: aralarında Marija Hirš, Jovo Popović, Avgust Rudolf, Mahmud Zijo ve Gregorije Knežević'in yer aldığı 16 yazardan 31 imzalı haber alınmıştır.

- Travnik'ten: isimleri Mustafa Hulusi, Husein Zeći, Mustafa Najimefendić ve H olarak imza belirten bir yazarla birlikte dört muhabirin yazıları basılmıştır.

- Hersek Sancağı'ndan: Mustafa Behmenović, Rahip Pavao Petrović, Hajdar-beg Čengić ve Špiro Kovačević'in bulunduğu 14 muhabirden toplam 17 metin gelmiştir.

- Novi Pazar'dan: Mehmed-efendija, Ševkija, Salih-beg, Pero Kostić, Husein, Salih, Jusuf Zija Rešid ve Mehmed Murat imzalarına sahip 6 haber gelmiştir.

- Ayrıca Tomo Radulović, Gradişkalı Vehbi ve Papaz Petrović gibi imzalarının bulunduğu altı kişiden altı farklı haber alınmıştır (Dizdar 2000: 30-36).

Gülşen-i Saray gazetesinde, Osmanlı idaresinden Ahmed Hamdi, Mulazim ve Mehmed Selim Paşa gibi bazı idarecilerin yazılarına da rastlanmaktadır. Ayrıca gazetede nereden gönderildikleri bilinmeyen Avram Roso Moreno, Haki Efendija ve Arnold Cezar imzalı metinlere, başka gazetelerde yayımlanmış bir takım yazılara da yer verilmiştir. Başka gazetelerden alınan bu metinlerin imzaları Tevfik, D. Vidimirović ve Marşal Bazen'e aittir. Gazetenin tamamının analizini yapan Senada Dizdar, imzasız metinleri üç grupta toplamaktadır:

- Önceden Kurtçehayıç'in yazıları olduğu bilinen imzasız yazılar,

- Tamamı ya da bir kısmı Kurtçehayıç'in olduğu ispatlanmış imzasız yazılar,

- Dünyanın her köşesinden gönderilen imzasız haberler (2000: 40).

4.5. Gülşen-i Saray'ın İçeriği

Gülşen-i Saray'ın sayfalarında sürekli üç ana başlık kullanılmıştır. Bunlar: Bosna'dan haberlerin yer aldığı Mevad-ı Husussiye, Osmanlı Devleti'nin her yerinden ve İstanbul'dan haberlerin yer aldığı Mevad—Umumiye ve dış devletlerden haberlerin yer aldığı Havadis-i Hariciye'dir. Bunların dışında ilan ve reklamların yer aldığı İlanat, ilgi çekici yazı ve haberlerin yer aldığı Ne Tuhaf, her sayıda birbirini takiben devam eden edebi ürünlerin yer aldığı Tefrika, tavsiye ve na-

sihatların yer aldığı Bak ve Oku gibi başlıkların da kullanıldığı görülmektedir. Bazı sayılarda ise sadece yazının başlığı verilmiş yukarıdaki isimler kullanılmamıştır. Bunların devamında altbaşlıklar da yer almaktaydı. Bu alt başlıklar altında, bazı kısa haberler, en yeni haberler, duyurular, ilanlar ve neredeyse her sayıda yer alan döviz kurları bulunmaktaydı.

Aşağıda, Gülşen-i Saray gazetesinde yer alan metinlerin gruplandırıldığı bir tablo yer almaktadır (Dizdar 2000: 26):

Yıl	Vilayet Haberleri	Dış Haberler	İç Haberler	Muhtelif	Kamu Yazışmaları	İlan ve Reklamlar	Gülşen-i Saray'ın Tavsiyeleri	Gruplandırılmamış Haberler	Posta ve Telgraf	Ek	Yıllık Toplam Haber
1868	2	1	1					1			5
1869	177	93	26		1	16	11	83	8	9	424
1870	95	109	11	17	10	20	47	141			450
1871	132	141	23	28	8	16	10	160			518
1872	45	47	7	12		5		27			143
Toplam	451	390	68	57	19	57	68	412	8	9	1540

Bu kadar çok sayıda haberin sunulması için yazar, muhabir ve editör kadrosunun büyük bir çaba içerisinde olması gerekmektedir. Fakat, teknik konularda, mesai konularında ve profesyonellik konusunda gazetenin çalışma sistemi hakkında çok az sayıda bilgiye rastlamaktayız. Gülşen-i Saray'ın bu fevkalade faaliyeti, yukarıda sıraladığımız kadrosu ile gerçekleştiremeyeceği açıktır. Bütün bunları vilayet matbaasından ve vilayet gazetesi olan Bosna gazetesinin teknik kadrosundan aldığı yardımla sürdürebildiğini düşünebiliriz (Dizdar 2000: 28).

Vilayet gazetesi Bosna, resmi hüviyetinden dolayı, Osmanlı Devleti aleyhine bazı yayınlara ve yabancı devletlerin düşmanca politikalarına istenilen şekilde cevap veremiyordu. Halbuki

Gülşen-i Saray özel bir gazete olduğu için halkın hislerine tercüman olarak, gerektiğinde çok sert bir üslup kullanmaktan çekinmiyordu. Denilebilir ki vilayet gazetesinin yazmadığını Gülşen-i Saray yazıyor böylece hem halkı uyanık tutmaya çalışıp zararlı etkilerden koruyor hem de resmi gazetenin açığını kapatıyordu.

Kurtçehayiç'in hangi dinden ve ırktan olursa olsun bütün Bosna halkının sosyal hayatına ilgi duyduğu, yazılarında ele aldığı konulardan rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bosna'nın refahının, medeniyetin bütün icaplarına uymakla mümkün olacağına inandığı için herkesi kardeşçe ve huzur içinde bu icapları yerine getirmeye davet etmiştir. Zararlı Tesirler köşesinde batıl inançlar ve şarlatanlıklar ile

sosyal ve kentsel sorunlar hakkında, Terakki köşesinde eğitim, sağlık, bilim, ve tarım hakkında, karşılıklı konuşma köşesinde ise Bosna'daki olumsuzlukları dile getirerek çareleri hakkında görüşler dile getirmiştir. Ara sıra İstanbul'da yayınlanan gazetelerle polemiklere girmiş fakat bu durum Gülşen-i Saray'ın bazı okuyucularının kızgınlığına sebep olmuştur.

Gazetenin, yurtdışı haberleri, yurtiçi haberleri ve vilayet haberleri köşelerindeki yorumlara bakıldığında, Kurtçehayıç'ın günlük politikayı, Avrupa'daki gelişmeleri, düşman devletlerin Bosna üzerindeki emellerini, özellikle Rusya'nın Panslavist politikasını, devletler arası siyasi çekişmeleri, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve idari sıkıntıları çok iyi bildiğine ve devamlı takip ettiğine hükmetmek mümkündür.

Kurtçehayıç'ın gazetesi, zaman zaman devletle halkı barıştırmak, devlet ile halk arasındaki problemleri çözmek için devletin halkının aleyhine icraatlar yapmayacağını anlatarak, halkı devletin icraatlarını desteklemeye çağırıyordu. Devlet adamlarının ağızından Bosna halkının sadakat ve cesaretlerinin anlatıldığı ve gazetenin devletle halkın kaynaşmasına hizmet ettiğini gösteren ve Miralay Osman Nazım Bey tarafından yazılan yazı "Aynen bir varaka-i mergubedir Bosna ahalisinin sadakat ve itaat ve zekavatle silahşörlükleri" başlığı ile verilmiştir. Yazıda, askerlik yanında, Bosna'da başka resmi görevler de üstlendiğini belirten Miralay Osman Nazım, bu görevleri sırasında çok iyi gözlem yaptığını ve Bosna ahalisini, mert, sadakatli, cesur ve itaatkar olarak tanıdığını ifade etmiştir. Üç tarafı ecnebi ile çevrili Bosna kıtasında ahali bir çok şeyden mahrum olduğu halde Padişah tarafından verilen bir emirle 1280 senesinde her biri 750 askerden oluşan üç taburdan gönüllü bir alay teşkil edildiğini belirten Osman Nazım Bey Bosnalıların hem dünyada hem ahirette kazançlı çıkacaklarına inandıklarına dikkat çekmiştir. Miralay, Bosnalıların sadakat, cesaret ve askerlikteki maharetlerinden şüphe edenleri talimleri seyretmek üzere Saraybosna'daki kışlaya davet ettiği yazısını askerlere ve padişaha dua ederek tamamlamıştır.

Miralay Osman Nazım Bey'in bu yazısına karşılık Gülşen-i Saray da yazının hemen bitiminde 4. sütunda Miralay'a şu mukabelede bulunmuştur. "Sahib-i varakanın vatanımız halkını bu derece ve böyle suret-i aleniye de meth ve sitayişe şayan görmeleri, hem kendilerinin ahlak-ı hesene-i mezkureleri kaafesiyle mecbul ve mütehallık olduklarına delil ve hem de kendileri Bosna ahalisini sevdiğileri gibi umum Bosna ahalisinin dahi kendilerine muhabbet-i taammeleri olduğuna beraat-i istihlal ve hisle vatanımız askerinin böyle ümera ve zabitanı nailiyetinden dolayı gece ve gündüz teşekkürler etmeye borçlu oldukları vareste-i kayd-u eşkaldır." (Gülşen-i Saray 22 Haziran 1872).

Mevadd-ı Umumiye (Yurtiçi haberler) köşesi, Kurtçehayıç'ın Osmanlı Devleti'nde gelişen olayları ele alıp aktardığı bir köşedir. Yazılanlardan anladığımız üzere bu bilgiler İstanbul gazetelerinden alınmaktadır. Burada Kurtçehayıç, matbaanın faaliyete başlamasından, gazetenin çıkışından ya da yeni çıkan kanunlardan, sivil kıyafet giyebilmesi için askere verilen izinden, yabancı kaynaklı bilgilerin girişinden, diplomatik değişikliklerden, miraslardan, gönderilen fermanlardan ve Sultana yapılan resmi ziyaretlerden oluşan farklı bilgiler aktarmıştır.

Gazetenin başlığında verdiği bilgiye uygun olarak, din ve millet farkı gözetmeden, bütün Bosna ahali ile ilgili ilanların halkın faydasına olması kaydıyla Gülşen-i Saray sayfalarında yer aldığı görülmektedir. Örneğin; "Davet" başlıklı bir yazıda 1864 senesinde Hazreti Meryem adına temelleri atılmış bir kilisenin inşaatının bitirildiği ve açılışının 20 Temmuz'da yapılacağı haber verilerek vatandaşlar açılış törenine şu ifadeler ile davet edilmektedir: "İmdi kardeşçe ihtar ederiz ki kim kilisemizin resmi küşadında ve şu meserret-i ruhaniyemizde mevcut bulunmaklığı arzu ederse, yevm-i mezkurda buraya azimete rağbet buyursun.

Baki kemal-i müvallaat ve ihtiramatımızın kabulünü temenni eyleriz.

Saray Ortodoks Cemaati Saray'da 14 Haziran 1872" (Gülşen-i Saray 29 Haziran 1872).

Gerek devlet görevinde bulunanlar gerekse halktan kimseler, vilayet içinde memnun kaldıkları hizmetleri, gazete aracılığı ile halka duyurmak böylece hem teşekkür etmek hem de duygularını halk ile paylaşmak istiyorlardı. Mesela; Bosna Zaptiyesinden Yüzbaşı Hüseyin adıyla gazeteye gönderilen bir yazıda: Gözünden rahatsız olan Yüzbaşı, hastalığına çok şifa aradığını ama bir türlü tedavi olamadığını, sonunda Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Vakfı Gureba Hastanesine başvurduğunu, hastanenin tabibi Cemal Efendi'nin kendisini yatırarak tedavi ettiğini ve şifa bulduğunu anlatmıştır. Cemal Efendi'nin çok maharetli bir doktor olduğundan bahsederek O'nu bütün halka tanıtmak ve bir teşekkür etmek istediğini ifade ederek bu yazısının Gülşen-i Saray'ın bir köşesinde yayınlanmasını rica etmiştir (Gülşen-i Saray 18 Nisan 1870).

Mevadd-ı Hususiye (vilayet haberleri) başlığı altında yer alan bir yazıda; okulların terbiye ve eğitim ile ilgili önemine değinilmiş, okulların faziletleri anlatılmış, insanı hayvandan ayıran konuşma özelliğinin gelişmesi de okullar sayesinde olduğu ifade edilmiştir. Geçen bir kaç senede bir çok alanda çok güzel ilerlemeler olduğu gibi eğitim ile ilgili yapılan çalışmaların da eski ile kıyaslanamayacak kadar çok olduğuna ancak okulların padişahın istediği seviyeye gelmesi için çok daha fazla gayret gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Yazının devamının tarafımızca sadeleştirilmiş özeti şöyledir. "Eğitimin önemi herkes tarafından bilindiği ve takdir edildiği halde neden Vali'nin vilayetin resmi gazetesinin 109. sayısında yayınlanan emri ve beyanı üzere hareket edilmez. Emirname'yi iki dilde yani hem resmi dil olan Türkçe ile hem de halkımızın konuştuğu Boşnak lisanında yayınlamış olması Paşa'nın bu emirnameye fevkalade önem verdiğini ispat etmektedir. Vilayetin görülecek pek çok işi varken Vali hazretlerinin öncelikle eğitim konusunu ele alması, memleketimiz adına sevinç gözyaşları dökmemize sebep olacak kadar güzel bir icraattır. Halkımıza düşen de Vali hazretlerinin istediği eğitim faaliyetlerinin hızla yayılmasını temin etmektir. Vali hazretleri geçen Pazartesi Saraybosna'daki Ortodoks, Katolik ve Yahudi Okullarını ziyaret ederek eğitimin öneminden bahsetmiştir. İşittiğimize göre, Yahudilerin

okulu Vali hazretlerini pek de hoşnut etmemiştir. Teessüf ederiz ki Yahudi cemaatinin daha önce inşaatına başlamış oldukları okullarını aralarındaki ihtilaftan dolayı bitirememişlerdir. Hatta Vali hazretleri mektepleri muayene ettiği zaman (belki utandıklarından) okulu değil ibadethanelerini ziyaret ettirmişler ve bir aya kadar okullarını bitireceklerini vaat etmişlerdir. Onlara nasihat ederiz ki aralarındaki kavgayı bitirip inşası için hazinenin de yardım ettiği okullarını bir an önce bitirip hizmete açsınlar, eğitim için öğretmenler temin etsinler ve böylece hem Allah'ın hem Padişahın hem de kendi milletlerinin rızasını kazansınlar." (Gülşen-i Saray, 1 Temmuz 1869). Bu haberde görülmektedir ki; Vilayet yönetimi dolayısıyla Osmanlı Devleti ayırım yapmadan bütün halkın eğitimi ile yakından ilgilenmekteydi, gazete de yukarıdaki şekilde haber yaparak bu ilgiden halkı haberdar etmek istemiştir.

Gülşen-i Saray'ın sayfalarında, bazen gerçek mi, asparagas mı olduğu net anlaşılmayan ve halkı eğlendirmek maksadıyla yayımlandığı anlaşılan haberler görülmektedir. Aşağıda sadeleştirilmiş olarak yer alan haber de bunlardan biridir: "Taşlıca'daki güvenilir muhabirimizin gönderdiği habere göre, Hersek'te vazifeli askerlerin komutanı, izzetli Derviş Bey'in Taşlıca'daki çiftliğinin sorumlusu Zeynel Ağa ile Ali adındaki kişiler, geçenlerde ayı avına gittiklerinde bir ayıya rastlayıp tüfeklerini ateşlemişlerdir. Yaralanan ayı ayılığını göstermek istemişse de aldığı yaranın acısıyla kaçmaya başlamıştır. Bizim avcılar ayıyı ararken bir mağaraya rastlamışlar, mağarada irili ufaklı yedi kurt görünce hepsini haklayıp ayıyı takibe devam etmişlerdir. Bir müddet sonra korkunç bir çukura varmış, orada da bir kaçı yavru yedi kurt görmüşler, büyükleri öldürdükten sonra Ali yavrulardan birkaçını şalvarının içine koymuş ve yavru kurtlarla beraber oraya yakın olan Kakmuj köyüne gelmişlerdir. İki avcının bir günde on dört kurt ile bir ayı avlamaları o zaman kadar görülmüş bir şey olmadığı için onların avcılıktaki maharet ve cesaretleri köy halkında memnuniyet ve hayranlık uyandırmıştır. (Ne mümkün ki gürğân-ı hunhâr pehlivân-ı seçâat-sjârın karsısına durabilsin). (Cesaret gömleğini giymiş pehlivanların karşısında kan içici

canavarların durması ne mümkün.) (Gülşen-i Saray 29 Temmuz 1869).

Tirajı çok olmasa da Gülşen-i Saray'ın başta Saraybosna olmak üzere Bosna Hersek'in bütün bölgelerinde konuşulan ve halkı etkilemeyi yani bir kamuoyu oluşturmayı başarmış bir gazete olduğu rahatlıkla söylenebilir. Gazete, Doğu'yu ve Batı'yı sokakta karşılaştırmaya başlıyor, bazı doğulu adetlerinin terk edilmesi gerektiğinden bahsederek, dini konulardan daha ziyade ilim ve eğitime önem verilmesini tavsiye ediyordu. Bu başarılırsa Bosna halkının bir arada yaşamasın daha kolay olacağına inanıyordu. Gülşen-i Saray'a göre yaşanan zaman, sokaklarda geleneksel zanaatlardan başka yeni zanaatların, eski geleneksel eğlencelerin yanında yeni eğlenme biçimlerinin ortaya çıktığı bir zamandır. Bu zaman, halkın kendi el sanatlarını, kahvehanelerini, meyhanelerini, kumarhanelerini, Karagöz'ü, ortaoyununu ve Avrupalı tiyatro sahnelerini birlikte yaşatması gereken bir zamandır. Bu zaman ayrıca, resim ve fotoğrafçılık gibi sanatların, hat ve tezhip sanatıyla birlikte yaşayıp gelişebileceği bir zamandır. Bütün bunlar Gülşen-i Saray'ın sayfalarında, Kuzey Almanya Konsolosu Otto Blay'ın Saraybosna'daki Careva Köprüsü'nde Müslüman yerli halktan Çizmeci Huseyin Efendi'ye vurması gibi "eşi görülmemiş" sayılan haberlerdi. Gülşen-i Saray sayfalarında sultanların, kralların haberleri ile karşılaşabileceği gibi, tüm Avrupa'daki savaş resimlerine tükürüldüğü de okunabilir. Bunun yanında sıradan insanların ve olayların haberlerine hatta sokak köpekleriyle ilgili haberlere rastlamak da sürpriz sayılmazdı.

Senada Dizdar, yaptığı çalışmada Gülşen-i Saray ve Kurtçehayıç hakkında şu görüşlere yer vermektedir. " Gülşen-i Saray, Kurtçehayıç'ın sadece kararlı duruşu, polemikleri ve (Bosna Hersek halkının) milli savaşı (7) adına yazdıklarıyla doldurulmuş değil, ayriyeten yaşanan hayattan karelerin, medeniyet buluşmalarının, yeni fikirlerin ve görünümünün derlendiği bir gazetedir. Kurtçehayıç için yeni olan bu zaman, sadece durmadan savunduğu Osmanlı idaresi için faydalı reformların zamanı değil, nereden geldiğinin önemi olmadan her çeşit ilmi, bütün kalbiyle benimsediği bir zamandır. Bu

nedenledir ki, birilerinin kendisine engel ve düşman olacağına bilincinde olmasına rağmen başta ilim, teknik ve kültür alanında Batı'nın başarılı modellerini görmekte, yazmakta ve geniş kitlelere ulaşmasını arzu etmekteydi. Bosna Vilayetindeki durumlara bakış açısı, zamanının çok ötesindeydi. Hırsı, ona engel değil destek olmakta ve bütün bir kültür küresi içinde sonradan elde edilen bilgilerle kesişmekteydi. Bu sebeple Kurtçehayıç'ın tarzı ve vizyonu yirminci yüzyılda da denenmeyi hak ediyor." (Dizdar 2000: 77).

SONUÇ

Vilayet gazetelerini ve vilayet gazetelerinden sonra vilayet matbaasının imkanlarıyla çıkarılan özel yerel gazeteleri göz önüne aldığımızda, vilayet gazetelerinin yerel basını geliştirmede ne büyük bir görev aldığı açıkça görülmektedir. Gülşen-i Saray bunun en güzel ve en canlı örneklerinden biridir. Osmanlı'dan ayrılmış bağımsızlığını ilan eden bir çok yeni devletin gazeteciliği, bu vilayet gazetelerinin bıraktığı mirasın üzerine bina edilmiştir. Bu devletlerin gazetecilikteki öncülerinin de bu vilayet gazetelerinde yetişen gençlerden oluştuğunu söylemek abartı sayılmamalıdır.

Gülşen-i Saray gazetesinin sayfalarında daha çok, kendini memleketine ve milletine adanmış bir genç aydın ve yazarın gayretlerine şahit olmaktadır. Mehmet Şakir Kurtçehayıç'ın, İstanbul'daki gazeteci ve yazarlardan oldukça etkilendiğini söylemek mümkün ise de O'nun Şinasi'ye daha çok benzediğini söylemek herhalde çok iddialı olmasa gerek. Kurtçehayıç'e göre; memleketin ilerlemesi için vakit kaybetmeden Batı'nın tekniklerinin alınması gerekir ve bunu yaparken de yerli kültürün ayak bağı olmasına meydan verilmemelidir.

Bosna Hersek'te, Osmanlı döneminde ve ondan sonraki yakın tarihte yayınlanan gazetelerle ilgili bir çok makale yayınlanmış, üniversitelerin ilgili fakültelerinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmış, kütüphanelerdeki eski eserler tasnif edilip mikrofilmlere aktarılmış, el yazması eserlerle ilgili bir çok kataloglar çıkarılmıştır. Bu tür çalışmalar halen büyük bir hızla devam etmektedir. Bütün bu çalışmalara ve 1992-1995

yılları arasındaki savaşta yakılan kütüphanelerden canı pahasına kitap kurtarmaya çalışanlara baktığımızda, Boşnakların tarihine ve kültürüne sıkı sıkıya bağlı ve ona sahip çıkan bir geleneğe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Türk ve İslam dünyasında faaliyet gösteren ve bir çok kültürel faaliyeti destekleyen, TİKA ve Yunus Emre Kültür Merkezi gibi kuruluşlarımızın, eski Osmanlı topraklarında yayınlanan gazetelerin Latin Alfabesiyle tıpkı basımlarının ve sadeleştirilmiş metinlerinin yayınlanması için de bir öncülük yapması fevkalade büyük bir hizmet olacaktır.

Şehirler ve bölgeler ile ilgili araştırma yapanların, ulusal gazetelerden daha fazla yerel gazetelerde bilgi ve belge bulabileceklerini yukarıda ifade etmiştik. Belki de bu yüzden dünyanın bütün belediyeleri, şehirlerinin geçmişinde yayınlanmış ne kadar yerel gazete var ise tamamını araştırmacıların hizmetine sunmak için projeler yapılmalıdır.

SON NOTLAR

(1) Vilayet Nizamnamesinin Dokuzuncu Maddesi: Vilayetin umur-ı umumiyye-i tahririyesi vilayet mektupçusu unvanıyla taraf-ı devletten mensub bir me'mura muhavvel olup ve maiyetinde bir tahrirat kalemi bulunub dairenin kaffe-i mekatibat-ı resmiyyesi ve evrakının ve kuyudunun muhafa'zası bu vasıta ile icra' kılınacak ve vilayette bir matbaa olup mektupçuluğun zir-i idaresinde bulunacaktır (Tural 2004: 111).

(2) 1861-1884 yılları arasında Ahmed Faris eş Şidyak tarafından Osmanlı devlet desteği ile İstanbul'da Arapça olarak çıkarılan bir gazetedir. Osmanlı'ya bağlılığı, birlik ve beraberliği savunan gazeteyi neredeyse tek başına ihtida etmiş bir Maruni olan eş Şidyak çıkarmıştır. Osmanlı sınırlarını da aşmış Arapça konuşulan bir çok bölgede etkili olmuştur. Daha fazla bilg için bkz. Atilla Çetin, El Cevaib Gazetesi ve Yayını, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/tarih/article/viewFile/3587/3206>.

(3) 1858 yılında Beyrut'da Halil Nuri tarafından neşredilmiştir. Hariciye Nazırı Fuad

Paşa'nın Beyrut'a görevli olduğu dönemde devletin sözcüsü bir gazete haline getirilmiştir. Gazete hakkında geniş bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, Osmanlı Devletinin Araplarla Meskun Bölgelerindeki Resmi Vilayet Basını Konusunda Bir Değerlendirme, Belleten, sayı, 221 s. 2047-2068.

(4) Osmanlı Döneminde Bosna Hersek'in ekonomik durumu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Gölen, 2010: s. 249-276.

(5) Zemun, Sırbistan'ın başkenti Belgrad'ın bir ilçesidir.

(6) Gazetenin yayın tarihini, merkezden yola çıkan matbaanın Saraybosna'ya geliş tarihini ve merkezin durumdan memnun olmadığını dikkate aldığımızda; Topal Şerif Osman Paşa'nın İstanbul'dan istediği matbaanın geç gelmesi yüzünden Sopron'u matbaasıyla birlikte Saraybosna'ya davet ettiğini, henüz İstanbul'dan matbaa gelmeden Sopron'un gazetesi Bosanski Vjestik'in yayına başladığını ve vilayetin işlerinin de görülmesi için Osman Paşa ile Sopron arasında özel bir anlaşmanın yapıldığını düşünüyoruz.

(7) Dizdar "milli savaş" ifadesi ile, Bosna Hesekek halkının ülke içindeki ayrılıkçı gruplarla ve Rusya ve Avusturya gibi devletlerin Bosna Hersek halkını birbirine düşürmeyi amaçlayan propogandalarıyla mücadeleyi kastetmektedir.

KAYNAKÇA

Akın H (2004) Ahmet Cevdet Paşa'nın Bosna Müfettişliği, Yük. Lis. Tezi, Akd. Ün. Sos. Bil. Enst., Antalya.

Ahmet Cevdet Paşa (1991) Tezâkir 21-39, (Yay. Cavid Baysun) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Bosna Gazetesi, nr:1, s.1, 13 Muharrem 1283/28 Mayıs 1866.

Ćurčić L (1976) Prilog istoriji oblikovanja srpske i hrvatske ćiriličke knjige štampane u XVI veku, Zbornik za slavistiku, Novi Sad, kitap 10, s.115.

Dizdar S (2000) Senada, Sarajevski cvjetnik: Studija i bibliografija, neobjavljena magistarska radnja, Sarajevo.

- Djurđjević B (1992) "Bosna-Hersek", T. D. V. İslâm Ansiklopedisi, Cilt:6, İstanbul.
- Gölen Z (2010) Tanzimat Döneminde Bosna Hersek, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülşen-i Saray Gazetesi (Sarajevski Cvjetnik), 1 Mart 1285/13 Mart 1869-17 Temmuz 1285/29 Temmuz 1869, Nr. 11-29.
- Idrizović M (1964-65) "Mehmed Şakir Kurtçehajić", POF, Orijentalni Inst., kitap XIV-XV, Sarajevo.
- Kocabaşoğlu U "Tuna Vilayet Gazetesi" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/834/10550.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2012).
- Koloğlu O (2006) Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Kreševljaković H (1912) Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni od najstarijih vremena do danas,/a Sarajevo.
- Kreševljaković H (1920) Štamparije u Bosni za turskog vremena 1529-1878, Grada za povijest književnosti hrvatske, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti,/b Zagreb, kitap 9, s.3-41.
- Kruševac T (1978) Bosanskohercegovački listovi u XIX veku, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Kruševac T (1966) Štamparije u Bosni, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, Muzej grada Sarajeva, sene II, kitap 2. s. 157-184.
- Levy M (1996) Sefardi u Bosni, Sarajevo.
- Memija E (1991) 'Bosanski vijesnici', El-Kalem, Sarajevo.
- Olaş Z (2007) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna Hersek, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Sakarya.
- Ortaylı İ "Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar",<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/21/63.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2012).
- Mitar P (1976) "Naša prva dva novinara", Tragom kulturnog nasljeđa, Svjetlost, Sarajevo.
- Pejanović D (1961) Bibliografija Štampe Bosna I Hercegovina 1850-1941, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Salname-i Vilayet-i Bosna (1285/1868), kitap III, s. 21., Saraybosna.
- Tural E (Nisan 2004) Bir Belge: 1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Vilayet Nizamnamesi, Çağdaş Yerel Yönetimler Derg, /a 2 (13), 93-123.
- Tural E (Ocak 2005) Bir Belge: 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ve 1876 İdare-i Umumiyye-i Vilayat Talimatnamesi, Çağdaş Yerel Yönetimler Derg, /b 1 (14), 71-91.
- Zaçinoviç N (2003) Bosna Kütüphanelerindeki Eski Türkçe Gazetelerin Dili, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Ankara.